

ПОМОЩНОТО ДВИЖЕНИЕ В ДОБРУДЖА ПО ВРЕМЕ НА
СЪЕДИНЕНИЕТО И В НАВЕЧЕРИЕТО НА СРЪБСКО-
БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА ОТ 1885 г.

Велико Лечев

*THE AID MOVEMENT IN DOBRUDJA DURING THE BULGARIAN
UNIFICATION AND ON THE EVE OF THE SERBO-BULGARIAN
WAR OF 1885*

Veliko Lechev

Abstract:

The article analyses different activities undertaken by the aid movement in Dobrudja which was launched after the act of unification of the Principality of Bulgaria and Eastern Rumelia on 6 September 1885. It throws light on the activity of the subsidiary committees in major cities – Dobrich, Silistra and Balchik. Attention is paid to the aid campaign for fund raising, providing food and clothing, which was organized among Bulgarians in Northern Dobrudja. Three volunteer detachments were equipped with the funds raised and they fought selflessly during the Serbo-Bulgarian war of 1885 defending the Unification of Bulgaria.

Key words: *Unification of Bulgaria, Serbo-Bulgarian war, aid movement, subsidiary committee, volunteer army*

Изследванията, посветени на борбите за национално обединение на България в ново и най-ново време, имат свое място в родната ни историография. Почти всички историци, чиито професионални интереси са свързани с научно дирене по посочената проблематика, изтъкват на преден план осъзнатия стремеж на няколко поколения българи от Мизия, Тракия, Македония, Добруджа и Западните

покрайнини за реализиране на националния идеал¹. Това заключение важи с пълна мяра за Съединението на Княжество България и Източна Румелия – събитие, което е оценявано с основание като значимо политическо завоевание, осъществено в резултат на целенасочените усилия на целокупния български народ. Повечето от авторите, проучвали тази сложна и многоаспектна тема, разглеждат обстойно причините за зараждането и развитието на широкото народно движение, имащо решителна заслуга за извършването на пловдивския акт от 6 септември 1885 г.* Подобавашо място в изследванията за Съединението заемат въпросите, свързани с неговата дипломатическа и военна защита през периода септември 1885 – март 1886 г.²

На фона на изложената положителна историографска оценка се откроява сравнително ограниченият брой проучвания, имащи пряко отношение към движението в Добруджа за защита на Съединението. За първи път този кръг от проблеми е поставен на вниманието на читателската аудитория от Петър Тодоров и Любен Бешков през 1986 г. Двамата автори анализират задълбочено значимата роля на излизащите вестници в град Силистра за отразяването и популяризирането на Съединението³. Впоследствие някои от верните по същество заключения в цитираната монография бяха развити накратко в статията на друг автор, отпечатана в сп. „Военноисторически сборник“⁴.

Важно място в по-нататъшното изследване на тази проблематика имат публикациите за стопанската, политическата и културно-просветната дейност на българското население в Северна Добруджа през периода 1878 – 1913 г. В тях се доказва убедително, че нашите сънародници, които по силата на Берлинския договор от 1878 г. остават в пределите на Кралска Румъния, подкрепят безрезервно съединистката идея. В този контекст е разгледана организираната през есента на 1885 г. акция от севернодобруджанци за финансово подпомагане на българската войска⁵.

Известен принос за осветляването на тези въпроси имат отпечатаните документални издания през последните години. В тях са поместени неголям брой извори, които съдържат ценна информация за размаха на съединисткото движение в Северна и Южна Добруджа⁶.

* Датите са по стар стил.

Научните достижения по тези проблеми са представени в обобщен вид и са оценени от обективни позиции в четвърти том на „История на Добруджа”, обхващащ периода 1878 – 1944 г.⁷

Направеният историографски обзор изгражда представата за необходимостта от по-нататъшно издирване, систематизиране и анализиране на възможно повече архивни източници, въз основа на които да се изяснят аргументирано различните аспекти на движението за защита на Съединението в Добруджа. С оглед на това са използвани документи от Държавния военноисторически архив в град Велико Търново и териториалния архив в град Добрич. Значителна част от архивните източници и материалите от периодичния печат са новоиздирени, което е израз на стремежа за по-обстойно изследване на темата за участието на добруджанци във всенародното движение за защита на пловдивския акт от 6 септември 1885 г.

Статията има за цел да изясни основните аспекти, свързани с активното участие на населението от Северна и Южна Добруджа в помощното движение по време на Съединението и в навечерието на Сръбско-българската война (1885 г.) . В рамките на поставената главна цел могат да се открият следните насоки на изследване: да се осветлят причините за създаването на помощните комитети в региона; да се очертае тяхната народополезна дейност за подпомагане на младата българска войска и числящите се към нея доброволчески чети .

* * *

Вестта за провъзгласяването на Съединението на 6 септември 1885 г. се разпространява с мълниеносна бързина в цяла Добруджа. Патриотичният подем обхваща широки слоеве от населението, което се стича масово в градските центрове и изразява категорично своята готовност да защити пловдивския акт. Неоспоримо доказателство за решимостта на добруджанци да се включат активно в съединисткото движение е дейното им участие в многолюдните митинги, организирани от общинските власти и местните опълченски дружества.

Сред първите, които изразяват своята подкрепа за Съединението, са жителите на град Силистра и околията. По инициатива на кмета на града В. Камарашев и председателя на опълченското дружество Янчев, на 8 септември е отслужена божествена литургия за благословение и успех на святото дело. На литургията присъстват

множество граждани, които упълномощават Камарашев и Янчев да уведомят княз Александър I, чрез министър-председателя Петко Каравелов, че силистренци са готови да се жертват за постигането на общата народна цел. В изпратените във връзка с това телеграми до премиера изрично се посочва името на майор Данаил Николаев – предводителя на източнорумелийските дружини, имащи основна заслуга за успеха на преврата от 6 септември 1885 г.⁸

Провъзгласяването на Съединението предизвиква спонтанен изблик на патриотичен възторг в Тутракан. Начело на народното движение в града застават кметът Иван Великов и председателят на местното опълченско дружество Тотьо Балкански. В две поредни телеграми от 8 септември, те информират Петко Каравелов за проведения митинг пред общинското управление, на който гражданството е изразило своята готовност да подкрепи народното дело⁹. Особено категоричен е текстът на телеграмата, подписана от Т. Балкански: „Опълченците – заявява той – са готови да проляят кръвта си за целокупна България”¹⁰.

Пловдивският акт от 6 септември 1885 г. е посрещнат с въодушевление и в Каварна. На проведения два дни по-късно митинг, по предложение на председателя на общинското управление Кабакчиев, е гласувана резолюция, в която се отправя молба до княз Александър I да поеме управлението на бившата автономна провинция на Османската империя – Източна Румелия. В заключителната част на резолюцията каварненци декларират решимостта си „да дадат всичко за свящото дело”¹¹.

Народното движение придобива широки размери и в останалите градски центрове на Южна Добруджа. В град Балчик е проведен митинг, в който участват над 400 души. Според сведенията, с които разполага варненският окръжен управител Тодор Дагоров, местното население е изразило недвусмислено своето желание да помага с всички сили за защитата на Съединението¹².

Изложените факти свидетелстват, че българското население в Южна Добруджа приема пловдивския акт от 6 септември 1885 г. като значима крачка напред в борбата за постигане на националното ни обединение. Широкият размах на народното движение, обхванало южнодобруджанци, е важна съставна част от общите усилия на

българския народ, които са насочени срещу премахването на една историческа неправда – разделянето на Северна и Южна България от Берлинския договор.

Броени дни след провъзгласяването на Съединението в цяла Южна Добруджа е поставено началото на масова помощна акция, чиято основна цел е да бъдат събрани достатъчно финансови средства, дрехи и храни за прииждащите доброволци в градските центрове. Сериозна активност в тази насока проявяват жителите на град Добрич и околията¹³. Русенският в. “Славянин”¹⁴ информира, че на 11 септември 1885 г. няколко десетки младежи са се записали за доброволци, а гражданите са дарили 3 хил. лв. за екипирането на доброволците¹⁵.

В контекста на патриотичния подем, обхванал жителите на град Добрич, се вписва и една тяхна родолюбива проява, на която досега не обърнато необходимото внимание. Те посрещат без притеснения и резерви Височайшия държавен указ № 33 за утвърждаване на Закона за реквизицията от 13 септември 1885 г.¹⁶ Доказателство за това е готовността им да изпълнят в срок реквизиционните наряди. Няколко дни след обнародването на указа само в една от махалите в града са събрани и предоставени на реквизиционната комисия 1240 лв.. Сумата е предназначена за закупуване на впрегатен добитък за войската¹⁷.

Съпричастност към движението за защита на Съединението проявява Добричката община. Като отчита слабата военна подготовка на прииждащите доброволци, кметът Желез Попов¹⁸ и общинската администрация решават да поемат издръжката на трима военни инструктори, които следва да бъдат изпратени от военния началник на Варненски окръг¹⁹. В издирените документални източници не е упомената точната сума, предназначена за тази цел. Независимо от това, приетото решение от Добричката община може да се определи като проява на будно гражданско съзнание в решителен исторически момент.

Ново неоспоримо доказателство за стремежа на общинската администрация да подпомогне народното дело са събраните 400 лв. във връзка с гласуването на свръхсметния кредит по искане на Военното министерство в София. Благодарение на предоставените средства от общината и събраните суми от гражданите, доброволците,

чиято численост към края на септември и началото на октомври 1885 г. надвишава 140 души, са снабдени с всичко необходимо²⁰.

Примерът на добричките жители е последван от населението в Силистренски окръг. Ако се съди по данните, обобщени от окръжния управител Стайков, до 11 септември с.г. около 700 души изявяват желание да постъпят във войската. Военният министър на Княжество България капитан Константин Никифоров²¹ разпорежда желязните да се запишат за доброволци да се отправят за Русе, тъй като тяхната голяма численост създава затруднения на местните власти в Силистра²².

Наскоро след това в окръжния център е образуван Помощен комитет с поделения в селата Сребърна, Ветрен, Бабук, Алфатар, Кайнарджа, Кара Омур (дн. с. Смилец), Бръмча (дн. с. Българка), Кара орман (дн. с. Страцимир), Али факъ (дн. с. Главан), Гюргенджик (дн. с. Попкралево) и Кочиклар (дн. с. Пайдушко)²³. Местните комитети се ръководят от председател, подпомаган в своята дейност от касиер и няколко членове, които се избират измежду най-влиятелните жители в съответното населено място. Общият брой на участниците в създадените 11 комитета възлиза на 81 души²⁴.

Силистренският помощен комитет с председател Д. Иванов, секретар А. Радев и комитетите в окръга успяват да съберат за кратко време 10 228 лв., с част от които са обмундирвани прииждащите доброволци. Друга част от събраните средства – 7345 лв., са предоставени на помощните комитети в столицата и в други окръжни центрове, както следва: на Софийския помощен комитет – 5845 лв.; на Русенския помощен комитет – 500 лв.; на Шуменския помощен комитет – 1000 лв. Изпратените парични средства на посочените комитети показват на дело, че силистренци осъзнават важността на историческия момент, а в пряк смисъл належаща необходимост от защита на Съединението. При това организираната от тях помощна акция не се ограничава само в региона. Оказаното финансово съдействие на комитетите в София, Русе и Шумен свидетелства за готовността им да се включат дейно в общонационалното движение за подпомагане на доброволческите военни формирования. По този начин българите от крайдунавска Южна Добруджа изпълняват на дело своя девиз: “Помощ и пак помощ!”²⁵.

Общата положителна оценка за цялостната дейност на помощните комитети в Силистренско не би била пълна, ако не се подчертае, че техните членове са наясно със сложността на политическото положение, в което се намира Княжество България след 6 септември 1885 г. Реалната възможност въпросите, свързани с провъзгласяването и международното признаване на Съединението да се решат на бойното поле, е причина част от финансовите средства да бъдат отделени за подпомагане на завърналите се от фронта доброволци и войници²⁶.

С друга част от допълнително събраните средства комитетите в Силистренски окръг подпомагат сформиранието на свой доброволчески ескадрон. Мнозинството от записалите се доброволци са от Силистра, Тутракан и с. Попина. Те постъпват в него със собствени коне и на своя издръжка. В издаденото възвание по повод сформиранието на ескадрона се декларира вяра в боеспособността на българската войска, на която предстои да защити Съединението със силата на оръжието²⁷.

Значителни средства съумява да набави Помощният комитет в Тутракан. Според сведенията, поместени в русенския периодичен печат, събраните суми възлизат на 6 хил. лв. Комитетът решава наличните пари да се разпределят между прииждащите доброволци, като всеки от тях поотделно получи по 30 лв. Това означава, че в Тутракан се събират не по-малко от 200 души, които изявяват желание да воюват в защита на Съединението²⁸.

Активна народополезна дейност за материална подкрепа на желаещите да се запишат като доброволци развиват гражданите на град Балчик. Местният помощен комитет е създаден през първите дни на октомври 1885 г.²⁹ Неговият председател Д. Задгорски и членовете на комитета – П. Калинков, Н. Ючормански и Саралиев, обикалят селата на Балчишка околия и успяват да осигурят за делото по 500 лв. седмично.

Помощният комитет в Балчик работи в тясно взаимодействие с градския клон на дружествата “Червен кръст”³⁰. Ръководството на местното дружество, оглавявано от архиерейския наместник Михаил Мустаков, се обръща с окръжно към всички кметове в околията, с което настоява всяко домакинство да съдейства за снабдяване на

прииждащите доброволци с топли дрехи на прага на идващата зима. Описвайки разрастването на помощната кампания в Балчишко, военният инструктор Петър Йовов³¹ отбелязва изрично ентузиазма на населението и особено на жителите от с. Теке (дн. Оброчище). Според него хората дарявали дрехи и пари, за да разберат нашите противници – сърбите, че “българите не са като тях голи и боси”³². В резултат на развитата дейност от Помощния комитет в град Балчик и от местния клон на дружествата “Червен кръст” до началото на войната със западната ни съседка са събрани 15 оки аба и 2 хил. лв.³³

Изнесените данни са показателни за възходящото развитие на помощната акция в цяла Южна Добруджа. Масовото участие на местното българско население в нея доказва безрезервната му готовност да помогне на своята млада държава, която през есента на 1885 г. прави първата си решителна крачка за реализиране на програмата си за национално обединение.

В кампанията за екипиране на доброволците от Добруджа се включва Помощният комитет в окръжния център град Варна. От събраните средства са предоставени 787 лв. на 81 добруджанци, изяви- вили желание да защитят Съединението на бойното поле. Към тях се числят и 11 наши сънародници от Северна Добруджа, конкретно от градовете Тулча, Бабадаг и Мангалия³⁴.

Неразделна част от общите усилия на народа ни за защита на Съединението са активните действия на българите от Северна Добруджа. Определяйки Княжество България като главен политически фактор, призван да реализира националното ни обединение, нашите сънародници участват в борбата за постигането на тази свята цел. Патриотичните настроения, обхванали севернодобруджанци, са изразени по категоричен начин от българските първенци в Кюстенджа на организирания благотворителен банкет в чест на революцията в Източна Румелия.

Съединението е посрещнато с въодушевление и от българите в град Тулча. След отслужването на божествена литургия за благословение и успех на народното дело в църквата „Св. Георги”, местното гражданство издига призови за събиране на волни помощи, които да се изпратят в България, за да бъдат използвани в борбата за защита на пловдивския акт. Помощната акция е оглавена съответно

от председателя и секретаря на училищното настоятелство – Д. Савов и С. Дончев³⁵. По тяхна инициатива на 10 септември 1885 г. настоятелството изпраща поздравителна телеграма до княз Александър I, в която се изразява безапелационната подкрепа на българите от град Тулча към провъзгласяването на Съединението.

Румънската администрация се отнася крайно враждебно към ясно изразените патриотични чувства от нашите сънародници. Нейните действия спрямо разглежданите събития са в съзвучие с официалната политика на националлибералното правителство начело с Йон Братиану, която се ръководи от максимата – да се изключи дори и най-малката възможност Княжество България да пледира за възвръщането на Северна Добруджа. Независимо от това, че сложният комплекс от външнополитически затруднения не позволява на българското княжество да постави на международната сцена севернодобруджанския въпрос³⁶, румънските власти в Тулча не са склонни да отминат с “лека ръка” организираната акция от нашите сънародници. Доказателство за това е строгият разпит, на който са подложени авторите на “демонстрационната телеграма” от местния префект Пол Стаеску³⁷. На въпроса – какви са побудите за изпращането ѝ – Савов и Дончев отговарят: „Ние сме действително румънски поданици, господин префекте, и почитаме местните закони. Но като българи по народност пратихме телеграмата до българския княз, както са сторили това и българите от други градове на Румъния”³⁸.

Цитираният отговор доказва убедително непоколебимостта на Д. Савов и С. Дончев да отстояват националната идентичност на своите сънародници в Северна Добруджа. Заедно с това двамата авторитетни граждани от град Тулча защитават правото си на участие в движението за защита на Съединението, обхванало широки слоеве от населението не само в Княжество България и Източна Румелия, но и в българските земи, останали по силата на Берлинския мирен договор от 1878 г. извън границите на своето отечество.

Д. Савов и С. Дончев са освободени, но през следващите дни както срещу тях, така и срещу останалите членове на училищното настоятелство в Тулча, са предприети репресивни мерки, изразяващи се в постоянното им следене от цивилни полицейски агенти. С

намерение да бъдат избегнати нови по-сериозни усложнения, местните български първенци се явяват при префекта П. Стаеску с молба полицейското преследване срещу техните съграждани да бъде преустановено. Молбата им е удовлетворена, но съмненията спрямо политическата лоялност на румънските власти спрямо Съединението и възможността то да бъде защитено от българите в Северна Добруджа остават. Коментирайки тези събития, русенският в. “Славянин” отбелязва, че през есента на 1885 г. румъните са започнали да се боят даже и от сянката си – поведение, което може да бъде обяснено най-точно с българската поговорка “Гузен негонен бяга”³⁹.

* * *

Изложените съображения свидетелстват, че съединението на Княжество България и Източна Румелия се възприема от българите в Добруджа като първа решителна стъпка за осъществяване на националното им обединение. Съзнавайки важността на усилията в тази насока, те не възнамеряват да останат безучастни към широкото народно движение и през напрегнатите дни на ноември 1885 г., когато предстои съдбата на съединена България да се решава на бойното поле.

БЕЛЕЖКИ

¹ Българският национален въпрос. Библиографски указател. С., 1991, с. 3–89.

² Вж.: Военноисторически сборник. Библиографски справочник (1927–1972). С., 1972, с. 48–50; Съединението 1885 г. Библиографски указател. Пловдив, 1985, с. 7–150; Военна история на България (681–1945). Библиография. Т. II. С., 1987, с. 135–145; Списание „Военноисторически сборник” и „Известия на Института за военна история и Военноисторическото научно дружество” (1973–1997). Библиографски справочник. Т. II. С., 1999, с. 78–81.

³ **Тодоров, П., Л. Бешков.** Българският добруджански периодичен печат (1885–1918). Добрич, 1986, с. 18–21.

⁴ **Георгиева, Ст.** Съединението през 1885 г., отразено в силистренските вестници „Време” и „Зора”. – Военноисторически сборник (ВИС), 1987, № 6, с. 200–207.

⁵ **Попов, Ж.** Националноосвободителните прояви на българите от Северна Добруджа (1878–1912). – ВИС, 1989, № 4, с. 45–57; **Същият.** Българите в Северна Добруджа (1878–1913). С., 1991, с. 253–254; **Същият.** Румъния и Съединението през 1885 г. – Исторически преглед, 1993, № 3, с. 76–90.

⁶ **Лечев, В.** Непубликувани документи за съединисткото движение в Добруджа през 1885 г. – В: Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Т. I. В. Търново, 1992, с. 188–194; Извори за историята на Добруджа (1878–1919). Т. I. С., 1992, № 43, с. 58–61; Документи за историята на Тутракан (1878–1944). Тутракан, 2007, №№ 57, 58, 59, с. 35–36.

⁷ **Тодоров, П., А. Кузманова, Ж. Попов, Бл. Нягулов, К. Пенчиков, В. Милачков.** История на Добруджа. Т. 4 (1878–1944). В. Търново, 2007, с. 91.

⁸ Държавен вестник, № 93, 10 септември 1885 г.; вж. и **Георгиева, Ст.** Цит. съч., с. 201–202.

⁹ **Бойчев, П.** Старият Тутракан. Тутракан, 1999, с. 165; Документи за историята на Тутракан ..., № 57, с. 35.

¹⁰ Държавен вестник, № 93, 10 септември 1885 г.

¹¹ Пак там.

¹² Търновска конституция – София. Извънредна притурка от 13 септември 1885 г.

¹³ **Бешков, Л., Т. Нинов.** Храм “Света Троица” в град Добрич. Добрич, 2006, с. 43–44.

¹⁴ “Славянин” е информационен вестник, близък до Либералната партия в Княжество България. Редица от материалите, отпечатани във вестника, са с русофилска и славянофилска политическа насоченост. Вж.: Български периодичен печат (1844–1944). Анотиран библиографски указател. Т. II. С., 1969, с. 311; **Топенчаров, Вл.** Българската журналистика (1885–1903). Второ издание. С., 1983, с. 44.

¹⁵ ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 41, л. 172; Славянин – Русе, № 15, 12 септември 1885 г.

¹⁶ Сръбско-българската война 1885 г. Сборник документи. С., 1985, № 35, с. 43–44.

¹⁷ ДА – Добрич, ф. 181 К, оп. 1, а.е. 6, л. 10.

¹⁸ Желез Попов е депутат в Учредителното събрание (1879 г.) и водач на либералите-цанковисти в град Добрич. През 1878 – 1879 г. е председател на Добричкия окръжен съвет. Проявените административни способности и опитът, който натрупва на този пост, предопределят предпочитанията на местните жители при избора му за кмет през 1883 г. Той управлява Добрич

до 1894 г. и има безспорни заслуги за модернизирването на кметската администрация, както и за благоустройството на града. Вж.: **Димитров, С., Л. Бобчева, П. Тодоров, Ив. Георгиев, Н. Колев.** История на град Толбухин. С., 1968, с. 167; **Пеев, Ат.** Кметовете на град Добрич. Второ издание. Добрич, 2004, с. 23–24.

¹⁹ ДА – Добрич, ф. 181 К, оп. 1, а.е. 3, л. 30–31.

²⁰ Славянин – Русе, № 43, 19 ноември 1885 г.

²¹ Вж. по-подробно за него: **Славейков, Р.** Майор Константин Никифоров (първият българин министър на войната). – ВИС, 1928, № 1–2, с. 48–62; **Йорданов, Хр.** Майор Константин Никифоров. – В: Храбри идат твоите капитани. С., 1985, с. 64–80; **Танчев, Ив.** Българи в чуждестранни военноучебни заведения (1878–1912). С., 2008, с. 158–159.

²² ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 41, л. 51, 57; ф. 1975 а, оп. 1, а.е. 7, л. 100.

²³ Новите наименования на посочените населени места са уточнени въз основа на следните научни публикации и справочни издания: **Романски, Ст.** Народописна карта на Нова Румънска Добруджа. – Списание на Българската академия на науките (клон Историко-филологичен и Философско-обществен), 1915, № 7, с. 33–112; Новите наименования на всички селища в Добруджа. Варна, 1942, с. 1 и сл.; **Мичев, Н., П. Коледаров.** Речник на селищата и селищните наименования в България (1878–1987). С., 1989, с. 21 и сл.; **Мичев, Н.** Речник на имената и статута на населените места в България (1878–2004). С., 2005, с. 25 и сл.; **Бешков, Л.** Историческото минало на някои селища от Добричка област. Добрич, 2006, с. 5 и сл.

²⁴ Телеграф – Силистра, № 6, 23 ноември 1885 г.

²⁵ Дейността на помощните комитети се популяризира от периодичния печат в град Силистра. Вж.: Телеграф – Силистра, № 6, 23 ноември 1885 г.; Зора – Силистра, № 24, 25 февруари 1886 г.; вж. и **Тодоров, П., Л. Бешков.** Цит. съч., с. 18–21.

²⁶ Зора – Силистра, № 24, 25 февруари 1886 г.

²⁷ **Генов, Ц.** Доброволците в защита на Съединението 1885 г. – ВИС, 1985, № 4, с. 166.

²⁸ Документи за историята на Тутракан ..., №№ 58, 59, с. 36.

²⁹ Славянин – Русе, № 26, 8 октомври 1885 г.

³⁰ Българският Червен кръст е основан на 25 октомври 1879 г. Пръв негов председател (до 1887 г.) е Васил Друмев. Вж. по-подробно: **Господинов, Г., Г. Ангелов.** Български Червен кръст – цели, развитие, дейност. Второ издание. С., 1981, с. 62–63; **Петков, П.** Ст. Климент Браницки и Търновски (Васил Друмев) – архиерей и държавник (1878–1901). В. Търново, 2000, с. 211–214.

³¹ Петър Йовов е от с. Гаргалък (дн. с. Вранино, Добричка област, община Каварна). В качеството си на инструктор той е изпратен в Балчик със задача да обучава прииждащите доброволци в града. Вж. ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 41, л. 19, 30–31.

³² Славянин – Русе, № 19 ноември 1885 г.

³³ Пак там.

³⁴ Сметка на Варненския комитет по Съединението и Сръбско-българската война, 1885–1886 г. Варна, 1986, с. 14, 16, 20–26, 37, 44–45, 49–50; вж. и **Денчев, Б.** Варна след Освобождението. Едно закъсняло възраждане на българщината. С., 1998, с. 288.

³⁵ За стопанската и обществената дейност на Сава Дончев вж. по-подробно: **Попов, Ж.** Сава Дончев – виден стопански и обществен деец в Тулча. – Сборник “Добруджа”. Т. 7. Варна, 1990, с. 216–229.

³⁶ **Попов, Ж.** Румъния и Съединението ..., с. 76–80.

³⁷ **Попов, Ж.** Българите в Северна Добруджа..., с. 253–254; **Същият.** Националноосвободителните прояви на българите ..., с. 47.

³⁸ Извори за историята на Добруджа ... Т. I, , № 43, с. 59.

³⁹ Пак там.

ЛИТЕРАТУРА

Архивни източници

Държавен военноисторически архив (ДВИА), ф. 22; 1975 а

Държавен архив – Добрич, ф. 181 К

Публикации

Бешков, Л. Историческото минало на някои селища от Добричка област. Добрич, 2006.

Бешков, Л., Т. Нинов. Храм “Света Троица” в град Добрич. Добрич, 2006.

Бойчев, П. Старият Тутракан. Тутракан, 1999.

Български периодичен печат (1844–1944). Анотиран библиографски указател. Т. II, С., 1969.

Българският национален въпрос. Библиографски указател. С., 1991, с. 3–89.

Военна история на България (681–1945). Библиография. Т. II, С., 1987.

Военноисторически сборник. Библиографски справочник (1927–1972). С., 1972.

Генов, Ц. Доброволците в защита на Съединението 1885 г. – ВИС, 1985, № 4.

Георгиева, Ст. Съединението през 1885 г., отразено в силистренските вестници „Време“ и „Зора“. – Военноисторически сборник (ВИС), 1987, № 6.

Господинов, Г., Г. Ангелов. Български Червен кръст – цели, развитие, дейност. Второ издание. С., 1981.

Денчев, Б. Варна след Освобождението. Едно закъсняло възраждане на българщината. С., 1998.

Димитров, С., Л. Бобчева, П. Тодоров, Ив. Георгиев, Н. Колев. История на град Толбухин. С., 1968.

Документи за историята на Тутракан (1878–1944). Тутракан, 2007.

Държавен вестник, № 93, 10 септември 1885 г.

Зора – Силистра, № 24, 25 февруари 1886 г.

Извори за историята на Добруджа (1878–1919). Т. I. С., 1992.

Йорданов, Хр. Майор Константин Никифоров. – В: Храбри идат твоите капитани. С., 1985.

Лечев, В. Непубликувани документи за съединисткото движение в Добруджа през 1885 г. – В: Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Т. I. В. Търново, 1992.

Мичев, Н. Речник на имената и статута на населените места в България (1878–2004). С., 2005.

Мичев, Н., П. Коледаров. Речник на селищата и селищните наименования в България (1878–1987). С., 1989.

Новите наименования на всички селища в Добруджа. Варна, 1942.

Пеев, Ат. Кметовете на град Добрич. Второ издание. Добрич, 2004.

Петков, П. Ст. Климент Бранички и Търновски (Васил Друмев) – архиерей и държавник (1878–1901). В. Търново, 2000.

Попов, Ж. Българите в Северна Добруджа (1878–1913). С., 1991.

Попов, Ж. Националноосвободителните прояви на българите от Северна Добруджа (1878–1912). – ВИС, 1989, № 4.

Попов, Ж. Румъния и Съединението през 1885 г. – Исторически преглед, 1993, № 3.

Попов, Ж. Сава Дончев – виден стопански и обществен деец в Тулча. – Сборник “Добруджа”. Т. 7. Варна, 1990.

Романски, Ст. Народописна карта на Нова Румънска Добруджа. – Списание на Българската академия на науките (клон Историко-филологичен и Философско-обществен), 1915, № 7.

Славейков, Р. Майор Константин Никифоров (първият българин министър на войната). – ВИС, 1928, № 1–2.

Славянин – Русе, № 26, 8 октомври 1885 г.

Славянин – Русе, № 43, 19 ноември 1885 г.

Сметка на Варненския комитет по Съединението и Сръбско-българската война, 1885–1886 г. Варна, 1986.

Списание „Военноисторически сборник“ и „Известия на Института за военна история и Военноисторическото научно дружество“ (1973–1997). Библиографски справочник. Т. II. С., 1999.

Сръбско-българската война 1885 г. Сборник документи. С., 1985, № 35.

Съединението 1885 г. Библиографски указател. Пловдив, 1985.

Танчев, Ив. Българи в чуждестранни военноучебни заведения (1878–1912). С., 2008.

Телеграф – Силистра, № 6, 23 ноември 1885 г.

Тодоров, П., А. Кузманова, Ж. Попов, Бл. Нягулов, К. Пенчиков, В. Милачков. История на Добруджа. Т. 4 (1878–1944). В. Търново, 2007.

Тодоров, П., Л. Бешков. Българският добруджански периодичен печат (1885–1918). Добрич, 1986.

Топенчаров, Вл. Българската журналистика (1885–1903). Второ издание. С., 1983.

Търновска конституция – София. Извънредна притурка от 13 септември 1885 г.